

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Рурак Юлії
Василівни «Життя і творчість Памва Беринди в
рарнійбароковому контексті», представлену на
здобуття наукового ступеня кандидата філологічних
наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Література першої третини XVII століття чи не найменш вивчена з періоду бароко. Рушіями культурних процесів у цей час були представники духовної еліти православної й уніатської церков. А центрами культури – Вільно, Львів і Київ. Київська церква активно шукала як засоби впливу на паству, так і можливості зберегти ідентичність своїх прихожан. Набирає обертів міжконфесійна полеміка, яка тоді визначала жанри, зміст і стиль літератури. Величезної ваги набула друкована книга, яка вербальними й візуальними образами фіксувала й оприявнювала нагальні проблеми епохи. Стрімкі зміни в житті, культурі й політиці цього часу давали імпульс для руху: тодішні студенти здобували освіту в кількох навчальних закладах, зміна конфесії не була рідкісним явищем, так само як і зміна місця роботи чи служіння. До кола таких людей можна віднести й Памва Беринду, що служив і працював спочатку в Галичині, а потім переїхав до Києва, після смерті дружини прийняв чернечий постриг, мав багато талантів. Саме життєвий шлях і творчість цієї людини і стали об'єктом дослідження дисертації Юлії Рурак.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У вступі прописані традиційні для цієї структурної одиниці пункти, а саме, обґрутована новизна та актуальність роботи,

сформульовані її мета та завдання, простежено зв'язок дисертації з напрямками дослідження випускової кафедри й т. ін.

Перший розділ цієї дисертації побудуваний за принципом від загального до конкретного. Спочатку авторка характеризує церковно-політичну ситуацію в Галичині к. XVI – поч. XVII століття, визначаючи конфлікт між львівським братством і єпископом Гедеоном Балабаном і фоном для культурних змін, і контекстом, у якому розквітили педагогічний, друкарський, письменницький і художній таланти Памва Беринди. Далі дисерантка характеризує послідовне розгортання теми життя й творчості названого автора в гуманітарному дискурсі, від популярних публікацій середини XIX століття до студій Василя Німчука, Леоніда Тимошенка й Ірини Фаріон.

Пані Юлія слушно звернула увагу й розгорнула у другому розділі проблему авторства Памва Беринди й декодувала його присутність у процесі видання або написання книг через граверські знаки й художнє оформлення книг.

Творчість Памва Беринди постає як частина цілого, що сформувалася у церковному й освітньому середовищі Київської митрополії, а конкретніше – в галицькому й київському колах. Пані Юлія провела копітку роботу над порівнянням образного наповнення й стилю галицьких і київських стародруків і вказала на пряму чи опосередковану участь Памва Беринди у їх виданні. На основі таких порівнянь Юлія Рурак приходить до висновку щодо більших масштабів діяльності Памва Беринди за відомі українській гуманістиці.

Цікавими є пошуки авторкою джерел чернечого імені поета: на основі однієї з гравюр «Лексикону» пані Юлія робить висновок, що вибір імені був пов'язаний з постаттю Памва Нітрійського.

Юлія продемонструвала серйозність і новизну підходу до вивчення матеріалу, вивчаючи барокову книгу в її художній цілісності, тобто на рівні взаємодії передмови й основного тексту, а також друкованого тексту й візуального образу.

У третьому розділі дисертації Юлія аналізує структурно-композиційні особливості збірки «Вірші на Різдво Христове» 1616 року, справедливо наголошуючи на декламації як основі її жанру. Збірку Памва Беринди дисертантка розглядає у контексті розгортання різдвяної теми в українській літературі. Різдвяний сюжет Юлія доречно «розсипала» на окремі мотиви й образи, що дозволило їй не тільки порівняти їх з євангельським і, ширше, біблійним інтертекстом, а й зрозуміти й прокоментувати особливості авторського хронотопу. Вишукано виглядають засоби єдності тексту збірки у коментарях авторки, надто коли йдеться про різдвяну образність, застосовану з панегіричною метою до образу львівського єпископа Єремії Тисаровського. Авторка чітко бачить і вказує на структурну й образну роботу Памви Беринди з передтекстом.

Пані Юлія, вказавши на логіку церковного календаря, якою керувався Памво Беринда, аналізує вірші, присвячені первомученику Стефану й святителю Василію Великому, подіям обрізання Господнього й Богоявлення, й справедливо вказує на мотиви різдвяної декламації в них. Фінальною крапкою в розділі є розгляд вірша «До чительника», який завершує тему й окреслює стосунки автора й читача.

Четвертий розділ дисертації присвячений інтерпретаційно-герменевтичним зasadам Памва Беринди. Ця частина дисертації рясніє цінними відкриттями. Скажімо, у підрозділі 4.1 пані Юлія приходить до висновку про книжну природу віршованого тексту й тривалий синтез оповідних форм в українській літературі. Приваблює виваженість авторки у підсумках роботи: вона не йде за тим, що лежить на поверхні, а намагається сягнути глибин, зіставляючи різновекторні джерела (як у прикладі з образами вола й осла та мотивом радісного повернення пастухів до своїх отар).

Дослідниця усвідомлює, що працює з сакральною темою. Звісі й поважність у висловлюваннях, емоційна співзвучність зображеному. Пані Юлія коректно прочитує глибинні конотації образів, наприклад, євхаристійне значення образу Ісуса, образ Бога у контексті вчення про святу

Трійцю. Водночас авторка помітила й художні прикраси та знахідки барокового поета, зокрема, ампліфікацію євангельського матеріалу, антитезу образного представлення Марії та Єви, реалізацію однієї з ключових барокових метафор «життя - театр», поєднання графічного й словесного у текстах збірки.

Підрозділ про взаємодію словесного й візуального щедро насычений ілюстраціями зі збірки. Пані Юлія вперше досліджує динамічну взаємодію гравюри, художньо оформленої букви, елемента декору й словесного тексту. При цьому вона залишає здобутки мистецтвознавців Д. Степовика, Я. Ісаевича, Г. Коляди та ін.

Юлія Рурак показала себе як уважна дослідниця, яка відшукує значення не тільки у друкованому слові, а й у символічному наповненні елементів гравюри. Вона декодує значення зірок на гравюрах не тільки крізь образ євангельської різдвяної зірки, а й знакового прочитання елементів вишивки.

Відтак Юлія Рурак приходить до логічного висновку, що «авторське графічне оформлення збірки різдвяних віршів – це своєрідне розширення меж словесного тексту в процесі його візуального сприйняття. І водночас графічний малюнок – це лише одне з відзеркалень семантики вірша, цілість якого, будучи первинною, проявляється у взаємодії з тим чи іншим візуальним образом» (с.142).

Впадає в око величезний об'єм опрацьованої дисеранткою наукової літератури, яку вона вдало використала при аналізі поезій та їх візуальних відповідників.

Сильною стороною і цього розділу дисертації, й роботи в цілому є потужний мистецький і культурний контекст, який демонструє і фон, на якому з'явилися поезії Памва Беринди, і їх ймовірні джерела, і типологічні паралелі. Окрім того, він свідчить ще й про широку ерудицію авторки дисертації.

Важливими є спостереження дисерантки над українською житійною традицією метафразису, тобто переказування. Тут до аналізу вправно залишаються біблійні, богослужбові й церковні книги.

В цілому, ця дисертаційна робота спроваджує хороше враження як щодо змісту, так і щодо форми.

Разом з тим, хотілося б висловити й зауваження (чи скоріше побажання) щодо окремих моментів:

1. У роботі цілком доречно залишається біблійний інтертекст. Авторка часто цитує як євангелія, так і інші біблійні книги. При цьому використовується сучасний переклад Біблії у виконанні Іларіона Огієнка. Хотілося б знати, яким перекладом Біблії на початку XVII століття користувався Памво Беринда.
2. Пані Юлія демонструє у роботі цікаві спостереження над образним наповненням віршів. Вона вказує на ймовірне фольклорне походження образів вола й віслюка у різдвяній поезії Памва Беринди. Цікаво, з яких саме фольклорних жанрів міг черпати образи чи їх тлумачення Памва Беринда.

Звісно, що висловлені зауваження не знижують позитивного сприйняття від добротної дисертаційної роботи Ю.В. Рурак.

Висновкова частина роботи підсумовує проведений аналіз художніх особливостей різдвяної збірки Памва Беринди й відповідає її змісту.

Список літератури включає велику кількість праць як вітчизняних, так і закордонних науковців і свідчить про неабияку підготовку автора тексту. На філологічну ерудицію дисерантки вказують книги іноземними мовами, а саме – англійською, польською, російською, румунською, французькою.

Основні положення дисертації відображені в семи наукових публікаціях, 5 з яких надруковані у фахових виданнях, 1 – за кордоном. Зміст автореферату відповідає змістові роботи.

На підставі аналізу цієї роботи можна стверджувати, що дисертація Юлії Василівни Рурак «Життя і творчість Памва Беринди в ранньобароковому контексті» є цілісною, оригінальною й завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року (зі змінами, внесеними згідно до Постанов Кабінету Міністрів

України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., та № 607 від 15.07.2020 р.), а сама дисерантка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри історії
української літератури філологічного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Олена МАТУШЕК

